

Анотація

Національна академія педагогічних наук України
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Лабораторія психології навчання
Лабораторія психології здоров'я
Лабораторія педагогіки і психології вищої школи
Науково-дослідний сектор
Білоруський державний педагогічний університет імені Максима Танка
(м. Мінськ, Республіка Білорусь)
Ташкентська медична академія (м. Ташкент, Узбекистан)
Казанський (Приволзький) Федеральний Університет
(м. Казань, Російська Федерація)
Інститут педагогіки Жешівського Університету (м. Жешів, Польща)
Тираспольський державний університет імені Тараса Шевченка
(м. Тирасполь, Республіка Молдова)

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ
ТА МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН**

МАТЕРІАЛИ ІV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

22-23 травня 2012 року

Київ-Кам'янець-Подільський

м. Кам'янець-Подільський, 2012

УДК 159.923(061)
ББК 88.37а43
А 43

Рецензенти:

Т.Д. Щербань – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, Мукачівський державний університет, м. Мукачево
Ж.П. Вірна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк
В.О. Моляко – академік НАПН України, доктор психологічних наук, професор, Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

Редакційна колегія:

Максименко С.Д., дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор (головний редактор); Балл Г.О., член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; Болтівець С.І., доктор психологічних наук, професор; Боршівський М.П., член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; Онуфрієва Л.А., кандидат психологічних наук, доцент (відповідальний редактор); Чепелєва Н.В., член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор; Шинкарюк А.І., доктор психологічних наук, професор.

*Дружиться за ухвалою вченої ради
Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України
(протокол № 4 від 29 березня 2012 р.).*

*Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 4 від 28 березня 2012 р.).*

А 43 Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин, 22-23 травня 2012 р., Київ-Кам'янець-Подільський: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський: "Медобори-2006", 2012. – 374 с. – Укр., рос., польсь.

У матеріалах IV міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин", організованої і проведеної спільно Інститутом психології ім. Г.С. Костюка НАПН України і Кам'янець-Подільським національним університетом імені Івана Огієнка, окреслено найбільш актуальні проблеми сучасної психології, представлено широкий спектр наукових розробок вітчизняних дослідників; здійснено аналіз проблем, умов і труднощів психічного розвитку, вікових та індивідуальних особливостей становлення особистості й психології навчання.

Матеріали учасників конференції адресуються професійним психологам, докторантам і аспірантам, усім тим, хто цікавиться сучасним станом розвитку психологічної науки.

Матеріали опубліковано в авторській редакції

УДК 159.923(061)
ББК 88.37а43

© Інститут психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2012
© Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012
© „Медобори-2006” 2012

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНІ ВИСТУПИ

Максименко С.Д.	Основні методи дослідження особистості та категорія нужди в сучасній психології	10
Grusa-Miąsik U.	Opieka jako moralny wybór wolnego człowieka	18
Палюх М.	Старість і старіння у філософсько-суспільному аспекті	21
Мамонько О.В.	Особенности формирования навыков самообслуживания у детей дошкольного возраста с тяжелыми и (или) множественными нарушениями психического и (или) физического развития	24
Кучеряну С.Г.	Особенности коммуникативной толерантности студентов педагогических специальностей	27
Твардовская А.А.	Изучение мыслительной деятельности детей младшего школьного возраста с детским церебральным параличом	31
Жигайло Н.І.	Психологія духовного становлення молодого вченого	37
Шинкарюк А.І.	Особенности экспериментального дослідження М.М. Ланге психомоторики	41

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ ТА МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН

Аврамчук О.С.	Дослідження психологічних механізмів захисту при психічних розладах	44
Айвазян Л.Ю.	Проблема багатовимірності самотності як загальнопсихологічного явища	47
Артемьева Т.В., Хайбуллова Э.С.	Исследование взаимосвязи между чувством юмора и самооценкой у студентов Казанского (Приволжского) Федерального Университета	50
Атаманчук В.П., Атаманчук П.С.	Становлення майбутнього вчителя	54
Ахметзянова А.И.	Специфика антиципационной состоятельности у детей с общим недоразвитием речи старшего дошкольного возраста	57
Балецька Л.М.	Парадигма атрибуції успіху в соціокультурному вимірі.	63

Перепелиця А.В.	Проблеми впливу навчального процесу на професійне самовизначення у студентів медичних коледжів	279	Томчук Б.П.	Роль рефлексії в процесі формування професійної толерантності	329
Пляка Л.В., Кайдалова Л.Г.	Психологічні детермінанти стану готовності майбутніх провізорів до виконання професійних обов'язків	282	Улинець С.І.	Дослідження психічних станів майбутніх вчителів початкових класів	332
Подкопаса Ю.В.	Психодіагностичний інструментарій дослідження уявлень про духовний ідеал у дітей молодшого шкільного віку	285	Хомич І.С.	Особливості психічного розвитку молодших школярів	334
Поліщук С.В.	Психологічна реабілітація як наука і практична дисципліна. Етапи її розвитку, становлення і перспективи	289	Цибуляк Н.Ю.	Мотивація професійної підготовки як психологічна умова розвитку професійно важливих якостей	336
Пророк Н.В.	Про результати і критерії самовдосконалення	293	Черевко І.С.	Модель формування екологічної відповідальності підлітків	338
Пуляевская М.Е.	Опыт проверки конструктивной валидности опросника "прогноз-3"	295	Чірка О.І.	Психологічні особливості соціальних мереж як нового виду міжособистісної комунікації	340
Савельева-Рат О.А.	Формування етичної мотивації до етично збереженої дії в процесі професійної підготовки психологів	299	Шандро І.О.	Вплив вікових особливостей на формування цільової спрямованості особистості	342
Семків І.І.	Цінності та суб'єктивне благополуччя кризь призму потреб людини у теорії Р.Інглехарта	300	Шевченко Н.О.	Особливості особистісного становлення в підлітковому віці	345
Сич В.М.	Особливості розвитку професійної свідомості майбутнього психолога під час навчання навчання у ВНЗ	302	Шевчук О.В.	Проблеми психологічної підготовки майбутнього вчителя фізики в умовах особистісно орієнтованого навчання	347
Сімко А.В.	Психологічна готовність людини до завершення професійного шляху	305	Шевякова Н.Л.	Експериментальне дослідження взаємозв'язку характерологічних особливостей з різним рівнем розвитку усвідомленої саморегуляції в підлітковому віці	350
Сімко Р.Т., Сімко Ю.Р., Сімко Р.Т.	Кризи в житті людини та їх психофізіологічні прояви	307	Шелег Т.В.	Вплив досвіду перинатального періоду на розвиток особистості	353
Славіна Н.С.	Хронологічний, біологічний і психологічний підходи до розуміння віку людини	309	Шинкарук В.А.	Особливості дослідження властивостей нервової системи за показниками моторних дій в юнаків у процесі занять фізичною культурою і спортом	355
Собалевская Е.С., Винникова Е.А.	Роль емоцій та почуттів у життєдіяльності людини	312	Школа О.М., Берзін В.І.	Психологічні засади системи виховно-оздоровчої роботи з дітьми дошкільного віку	358
Співак Л.М., Співак Д.В.	Представлення о природе родного края у младших школьников с легкой интеллектуальной недостаточностью	314	Шутова Т.А., Мамонько О.В.	Коррекционно-развивающая работа по формированию практических умений ориентировки в окружающей действительности у дошкольников с тяжелыми и (или) множественными нарушениями психического и (или) физического развития	359
Співак В.І.	Особливості взаємозв'язку між пошуками сенсу життя та становленням національної ідентичності в юнацькому віці	317	Янковчук М.М.	Організація освітнього середовища для обдарованої особистості.	362
Субота М.В.	Диференціація конфліктів у сфері життєдіяльності студентів	320			
Толков О.С.	До проблеми емоційного сприймання і переживання музики	324			
	Розвиток когнітивного компоненту психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах соціально-економічних змін	327			
			Відомості про авторів		364

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Актуальність дослідження. Аналізуючи підходи дослідників щодо готовності до педагогічної діяльності, слід зазначити, що більшість науковців емоційний компонент визначають як системоутворюючий у структурі готовності. Адже, властивість емоційно-вольового компонента полягає в умінні вчителя контролювати свої емоції, управляти своїм настроєм та настроєм учнів. Оскільки психологічна атмосфера, в якій вирують позитивні емоції спонукає до співпраці, створює творчу атмосферу. Постає потреба у дослідженні природи виникнення емоцій та особливостей психічних станів особистості.

Особливістю педагогічної діяльності є висока емоційна напруженість. Численні емоційні фактори носять як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Ситуації емоційного перенавантаження, пов'язані з високим рівнем афективної напруженості, дезорганізують педагогічну діяльність, яка належить до складних, творчих видів діяльності. Повторювання ситуацій професійних стресів приводить до виснаження нервової системи педагогів, емоційних зривів, нервово-психічних захворювань.

Різноманітні аспекти проблеми психічних станів неодноразово розглядалися багатьма спеціалістами при аналізі теоретико-методологічних основ сфери почуттів людини (В.К.Вілюнас, О.М.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн та ін.), специфіки діяльності (О.В.Запорожеш), спілкування (О.О.Бодальов, Б.Ф.Ломов), потребо-мотиваційної сфери (О.Г.Асмолов, В.Г.Асеев, Б.І.Додонов), процесів цілеутворення (Л.І.Божович, О.А.Конопкін), мислення Л.С.Виготський) та інших аспектів психіки [2]. Проте, практично поза увагою дослідників залишилося питання дослідження психічних станів професійної діяльності майбутнього педагога ще під час навчання у вузі, що й стало метою нашого дослідження.

З метою дослідження психічних станів майбутніх вчителів початкових класів, нами був проведений тест "Самооцінка психічних станів" (Айзенк) [3]. Ми визначили показники вираженості тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності студентів. Респондентами виступали студенти першого та п'ятого курсів педагогічного факультету Мукачівського державного університету. Досліджувалися студенти в кількості 108 чоловік, а саме 62 студентів першого курсу та 46 студентів п'ятого курсу. В результаті проведеного дослідження за даною методикою всіх студентів було поділено на три групи: з високими, середніми та низькими рівнями показників.

При дослідженні студентів першого курсу за даною методикою ми отримали наступні результати. Серед досліджуваних показників найвищі результати прояву агресивності та ригідності. Зокрема, високий рівень агресивності притаманний - 24% студентів, середній рівень - 68%, а низький - 8%. Це досить погані показники, які свідчать про те, що студенти не стримані, є труднощі у спілкуванні і роботі з людьми. Рівні прояву ригідності наступні: високий рівень притаманний - 6% студентів, середній рівень - 86%, а низький - 8%. Це, як бачимо, досить яскраво виражена ригідність першокурсників, що свідчить про їх складність або нездатність перебудуватися при виконанні завдань, якщо цього потребують обставини, у проявах заклякості, млявості, нерухливості почуттів, у негнучкості, інертності мотивів поведінки. Дещо нижчі показники по шкалі фрустрації, зокрема: високий рівень притаманний - 8% студентів, середній рівень - 76%, а низький - 16% та шкалі тривожності: високий рівень - 11%, середній рівень - 79%, а низький - 10%. Отримані рівні прояву показників є досить високими для студентів першого курсу.

При дослідженні студентів п'ятого курсу за даною методикою ми виявили, що у них, як і у студентів першого курсу, найвищі показники по шкалам агресивності, зокрема: високий рівень притаманний аж 26% студентів, середній рівень - 63%, а низький - 11% та шкалі ригідності: високий рівень - 4%, середній рівень - аж 87%, а низький - 9%. Ці показники дуже високі як для випускової групи студентів. Дещо нижчі показники ми отримали по шкалі тривожності (високий рівень - 4% студентів, середній рівень - 74%, а низький - 22%) та шкалі фрустрації (високий рівень притаманний аж 11% студентів, середній рівень - 59%, а низький - 30%). Показники є досить високими і можуть негативно позначитися на майбутній професійній діяльності.

Отже, аналізуючи отримані результати даної методики по групах, бачимо, що у студентів кожної з груп яскраво виражені показники агресивності та ригідності. Досить високі результати і по шкалам тривожності та фрустрації. На це треба особливо увагу звернути психологам при роботі зі студентами під час навчального процесу, з метою покращення наявної ситуації.

Гадаємо, що виявлені тенденції свідчать про те, що покладатися на стихійне формування психічних станів не доводиться. Саме життя породжує необхідність створення умов для забезпечення керованого входження випускників у педагогічну професію, при якому б оптимально знімалася виявлені суперечності цього етапу. Необхідно організувати даний процес під час навчання у вузі.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко Л.А. Полікультурна освідченість педагога: теорія і практика / Гончаренко Л.А. - За ред. В.В.Кузьменка. - Херсон: РІПО, 2009. - 136с.

2. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості: Навч. посібник / Кириленко Т.С. - К.: Либідь, 2007. - 256 с
3. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Ян Рейковский. - М.: Прогресс, 1979. - С. 179-261.
4. Семиченко В.А. Психология эмоций / Валентина Анатоліівна Семиченко. - К.: Вища школа, 2004. - 335 с.

Отримано 22.02.2012

І.С. Хомич

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Головною особистісною характеристикою молодшого школяра є прийняття і усвідомлення своєї внутрішньої позиції, що дає підстави вважати цей вік зрілим дитинством.

Психічний і особистісний розвиток дитини у молодшому шкільному віці зумовлюється особливістю соціальної ситуації розвитку – навчанням у початковій школі. На цьому віковому етапі провідною діяльністю стає навчання, основою якого є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція.

Молодший шкільний вік, як відомо, охоплює період життя дитини від 6–7 до 10–11 років. Основою для його визначення є час навчання дітей у початкових класах.

Нижня межа цього вікового періоду (6–7 років) пов'язана з переходом до навчання як систематичної та цілеспрямованої діяльності. У перші його місяці ознаки дошкільного дитинства поєднуються з ознаками школяра. Часом це поєднання є досить суперечливим, що проявляється у невідповідності можливостей дитини вимогам життя, особливо вимогам школи і батьків.

Дошкільний і молодший шкільний вік розділяє "симптом утрати безпосередності", який свідчить, що між бажанням щось зробити і самою діяльністю виникає новий момент – з'ясування, що дасть дитині конкретна діяльність. Цей симптом виявляється як внутрішня орієнтація в тому, який сенс може мати для малюка здійснення діяльності: задоволення чи незадоволення своїм місцем у стосунках із дорослим, іншими дітьми. Так уперше виникає емоційно-сміслова орієнтувальна основа вчинку.

Початок шкільного навчання знаменує собою зміну способу життя дитини. Це принципово нова соціальна ситуація розвитку особистості. Перехід до шкільного життя пов'язаний зі зміною провідної діяльності з ігрової на навчальну. Дитина починає усвідомлювати, що вона виконує

суспільно важливу діяльність – вчиться – і значущість цієї діяльності оцінюють люди, які оточують її. Якщо гра дошкільника була необов'язковою і батьки могли будь-коли її припинити, з різних причин вважаючи, що дитині вже досить гратися, то навчання є обов'язковою діяльністю, до якої дорослі ставляться з особливою повагою.

Навчальна діяльність має яскраво виражену суспільну значущість і ставить дитину в нову позицію стосовно дорослих і однолітків, змінює її самооцінку, перебудовує взаємини в сім'ї. З цього приводу Д. Ельконін зазначав: "саме тому, що навчальна діяльність є суспільною за своїм змістом (у ній відбувається засвоєння усіх надбань культури та науки, нагромаджених людством), суспільною за своїм сенсом (вона є суспільно значущою і суспільно оцінюючою), суспільною за своїм виконанням (виконується відповідно до суспільно вироблених норм), вона є провідною у молодшому шкільному віці, тобто у період її формування".

У молодшому шкільному віці відбувається зміна провідної психічної саморегуляції від мимовільної до свідомо-вольової. Шкільне життя вимагає систематичного та обов'язкового виконання дитиною багатьох правил. Вона повинна вчасно приходити в школу, дотримуватися правил шкільного життя, виконувати завдання на уроці та вдома, долати труднощі в навчальній роботі тощо. Дотримання цих правил вимагає вміння регулювати свою поведінку, підпорядковувати довільну діяльність свідомо поставленим цілям.

Зміна соціальної ролі дитини, поява нових обов'язків позначається на стосунках з однолітками і вчителями. Спочатку вона захоплена тільки навчанням, мало вступає в контакт з однолітками і певний час відчуває себе чужою, хоч ще недавно у дитячому садку постійно спілкувалася з ними. Стосунки молодших школярів з однолітками регламентовані переважно нормами "дорослої" моралі, тобто успішністю у навчанні, виконанням вимог дорослих. Характерною ознакою взаємин молодших школярів є те, що їхня дружба заснована, як правило, на спільності зовнішніх життєвих обставин і випадкових інтересів (сидять за однією партою, живуть в одному будинку, в одному мікрорайоні тощо).

Становлення і розвиток особистості у молодшому шкільному віці охоплює такі фази, як адаптація (пристосування до нових соціальних умов), індивідуалізація (вияв своїх індивідуальних можливостей і особливостей) та інтеграція (включення у групу ровесників). Школяр потрапляє в зовсім нову для нього групу ровесників-однокурсників, яка через відсутність спільно розподіленої навчальної діяльності є дифузною (взаємопроникненою). Цією групою керує педагог. Порівняно з вихователем дитячого садка він є більш референтним (авторитетним) для дітей, оскільки, використовуючи арсенал оцінок, впливає на їхні стосунки з іншими дорослими, передусім з батьками, формує ставлення дорослих до дитини та її ставлення до себе як до "іншого". Фактором розвитку особистості молодшого школяра є не стільки